

İş dünyasının sürdürülebilirlik yaklaşımı; Türkiye göstergeleri

Dr. Öğr. Üyesi Pınar Gökçin ÖZUYAR^a

^a*İstinye Üniversitesi İ.İ.S.B.F İşletme Bölümü, e posta: pınar.ozuyar@istinye.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2505-2216

MAKALE BİLGİLERİ

Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi 21 Mart 2021
Revizyon 27 Mart 2021
Kabul tarihi 27 Mart 2021

Özet

Sürdürülebilir kalkınmada en önemli rolü olanlardan biri şüphesiz iş dünyasıdır. İş dünyası 1960'lardan beri bu yolda çeşitli adımlar atmasına rağmen, ancak 1987'de sürdürülebilir kalkınmanın tanımlanmasından neredeyse 25 yıl sonra küresel anlamda geçerli olan bu sürdürülebilir kalkınma hedefinin, aslında iş dünyasının sürdürülebilirliği ile ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla aynı temele oturduğu anlaşılabildi. Bu gelişmelere rağmen, ancak son on yılda firmalar kendileri için sürdürülebilirlik kavramını, zaten zorunlu olan mevzuatın ötesine geçerek sürdürülebilir kalkınma esaslarına göre tanımlamaya başlamışlardır. Bu çalışmada Türkiye'nin en büyük firmalarındaki beyana dayanan sürdürülebilirlik uygulamaları incelenmiş ve sonuçlar analiz edilerek, Türkiye'nin bu en büyük firmalarının kurumsal sosyal sorumluluğa verdikleri önemin derecesi ve firmaların arasındaki farklılıklar, sektör faktörünü de göz önüne alarak ortaya konuştur. Çalışmada kullanılan temel veriler, seçilen yüz firma için, yıllık çevrimiçi ve halka açık faaliyet raporları ve bunun yanında varsa sürdürülebilirlik raporları da esas alınarak, faaliyet raporlarında sürdürülebilirlik bölümleri, faaliyetlerin çevre ve/veya sosyal odaklı olması ve aynı zamanda bu beyan edilen faaliyetlerin kurum içi ya da kurum dışı odaklı olmaları üzerine dayanmaktadır. Ek olarak, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi ve küresel raporlama sistemlerine dahil olup olmadıkları destekleyici bir veri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Faaliyet Raporu, Çevre ve Sosyal Etki

Sustainability approach of the business world; Turkey indicators

ARTICLE INFO

Research Article
Received 21 March 2021
Received in revised form
27 March 2021
Accepted 27 March 2021

Abstract

Business world undertakes undoubtedly one of the most important roles in sustainable development. Although the business world has taken various steps in this direction since the 1960s, it was only understood that this sustainable development goal, which was valid globally, almost 25 years following the definition of sustainable development in 1987, actually lays the same foundation with the sustainability of the business world and its economic, social and environmental dimensions. Despite these developments, only in the last decade, companies have started to define the concept of sustainability according to the principles of sustainable development by going beyond the already mandatory legislation. This study examines the sustainability practices based on the declaration of Turkey's largest companies and analyzed the results, Turkey's largest degree of importance companies are given to corporate social responsibility and the differences between the companies, talk out taking into account the sector factor. The basic data used in the study are based on the annual online and public activity reports for the selected 100 companies, as well as the sustainability reports, if any, the sustainability sections in the annual reports, the environmental and / or social focus of the activities and at the same time, is based on their external focus. Additionally, their involvement in the United Nations Global Compact and global reporting systems is presented as a supportive data.

Key Words: Sustainability, Annual Report, Environment and Social Impact

Giriş

Firmaların kurumsal sorumluluğu uzun zamandır konuşulsa da, bununla ilgili küresel anlamda kabul edilen bir uygulama bulunmamaktadır. Yine de, firmalar sürdürülebilirlik açısından yaptıklarını sürdürülebilirlik tanımının alt başlıkları ile örtüştürerek, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik olarak çeşitli şekillerde ifade ederler (Howarth ve Norgaard, 1992; Halkos ve Nomikos, 2020; Tsalis ve diğerleri, 2020). Bu ifadelerden en çok kullanılanları amaç ve vizyon cümleleri, belirli konulardaki kurum politikaları, standartlar, indeksler, sertifikalar, küresel ve diğer anlaşmalara taraf olmak ve raporlama olarak sıralanabilir (Bouten ve diğerleri, 2011). Bahsi geçen yöntemlerden raporlama özellikle firma performansını ile örtüştürülerek, mevzuatta zorunlu olanın ötesine geçmiştir. Firmaların sürdürülebilirlik faaliyetlerinin ve yaklaşımlarını anlatırken, raporların yanında web sayfalarını da yaygın olarak kullandıkları görülmektedir (Perrini, 2005). Tüm bu çaba, firmanın sürdürülebilirlik konusundaki politikasının yanında, kısmen mevzuat, kısmen de sektör liderliği, pazarlama avantajları, hissedar ve pazar baskısı ile kurumsal itibar kaygıları yüzünden daha önemli hale gelmeye başlamıştır (Khan ve diğerleri, 2020).

Türkiye'de firmalar için, 'Şirketlerin Yıllık Faaliyet Raporunun Asgari İçeriğinin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik' gereğince, yıllık faaliyet raporu, şirketin ilgili hesap dönemine ait iş ve işlemlerinin akışını, her yönüyle finansal durumunu, kısaca şirketin, finansal performansı ile finansal durumunun genel özellikleri ve karşı karşıya bulunduğu temel riskler yıllık faaliyet raporunda değerlendirilir. Yönetmeliğin gereği olan yıllık faaliyet raporları, yıllık faaliyet raporu izleyen bölümlerden oluşur: Genel bilgiler, yönetim organı üyeleri ile üst düzey yöneticilere sağlanan mali haklar, Şirketin araştırma ve geliştirme çalışmaları, Şirket faaliyetleri ve faaliyetlere ilişkin önemli gelişmeler, finansal durum, riskler ve yönetim organının değerlendirmesi, ve diğer hususlar (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2012).

Anlatılan faaliyet raporlarının bir bölümü mevzuat doğrudan gerektirmese de, firmanın o yıl içinde sürdürülebilirlik konusunda yaptığı faaliyetleri de içerir. Görüleceği üzere, sürdürülebilirlik raporlaması mevzuata dahil değildir ve küresel anlamda kabul edilmiş bir şablon olmamakla beraber, bir sürdürülebilirlik ile ilgili böyle bir raporunun içinde bulunan alt başlıkların neler olması gerektiğine dair anlayış genel itibarı ile bellidir. Firmalar sürdürülebilirliği mali, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik olarak baktıklarında, çevresel sürdürülebilirlik anlamında firmanın kaynak kullanımını ve kirlenici konusundaki tüm strateji ve mevzuatın ötesindeki uygulamalarını içerirken, sosyal anlamda kurum içi (çalışan refahı, iş etiği) ve kurum dışı (toplum refahı) ile ilgili strateji ve uyulamalarını içerir. Günümüzde entegre raporlama adı altında bu başlıklar daha fazla gönüllü olarak beyan edilmeye başlanmıştır (Rupley ve diğerleri, 2017; Grassman, 2020) Burada halka açık firmalar için 2020 yılında gündeme gelen ve gönüllülük esasına dayanan ve Kurumsal Yönetim Tebliği'nde yapılan değişiklik ile Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan 'Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi'nin yürürlüğe girmesi de önemlidir. Bu izleyen süreçte Türkiye firmaları için bu sürdürülebilirlik konusunun öneminin artacağına göstergelerinden biridir (Resmi Gazete, 2020).

Firmaların sürdürülebilirlik konusundaki raporlamaların, küresel anlamda kullanılan iki yöntemi ise Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Küresel Raporlama Girişimi'dir. Her iki yöntem de yine gönüllülük esası ile uygulansa da, sürdürülebilirlik raporlamasına olan yönlendirme ve kapsamının anlaşılması anlamında önemlidir (Fernandez-Feijoo, 2020).

1. Yöntem

Bu çalışmada için seçilen Türkiye'deki 100 firmanın, 2019 yılı için aşağıda yer alan dört ayrı kaynaktan veri toplanmış ve bunların analizi yapılmıştır. Aşağıda anlatılan veri kaynakları, ISO500 verileri, firma web sayfaları, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (UN Global Compact) verileri ile Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative) verileridir.

1.1. ISO 500 verileri

İstanbul Sanayi Odası, Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu (ISO 500) çalışmasının çevrimiçi sonuçları. ISO500'ün temel amacı, Türkiye'de sanayi faaliyet kolunda yer alan en büyük kuruluşları tespit edebilmek, bu kuruluşlara ait büyüklükleri ortaya koyarak Türk sanayinin gelişimini görebilmek ve geleceğe yönelik yol haritasının belirlenmesine katkı sağlamaktır. Ankete dayalı olan bu çalışma, gönüllülük esasına dayalı olsa da, katılımcı firmalar tarafından resmi veri ve belgelerle desteklenmektedir. Anket verileri kapsamında firmalardan net satışlar, üretimden satışlar, ihracat (dolar olarak), vergi öncesi dönem kar/zarar, faiz amortisman ve vergi öncesi kar/zarar, aktif-pasif toplamı, yıllık ortalama çalışan sayısı, ar-ge harcamaları ve brüt katma değerini hesaplanmasında kullanılan faktör gelirleri ödemeleri (ödenen maaş ve ücretler, ödenen faizler, üretim faaliyeti dışı gelirler, amortisman ve ödenen dolaylı vergiler, kardan ayrılan karşılıklar gibi) ile ilgili bilgiler istenmektedir (ISO500, 2020). Bu çalışmada, 2019 yılı için alta listelenen parametreler seçilerek değerlendirilmiştir.

- Faaliyetler
- Sermaye payı temelli kamu ve özel
- Sermaye payı temelli yabancı ve yerli sahipli
- Sermaye payına göre halka açıklık
- Bağlı bulunulan oda

Örnekleme grubunu oluşturan firmalar ise üretimden satışlar sıralamasında bulunan ilk 100 firmadır. Bu firmaların yaklaşık %10'nun isimleri ve diğer verisi ISO500 listesinde kapalı olduğu için bu firmalar çıkarılmış ve bilgisi ISO500'de yayınlanan ilk 100 için çalışma yapılmıştır.

1.2. Firma web sayfaları

Firmalar web sayfalarını da sürdürülebilirlik ile ilgili kurumsal yaklaşım ve faaliyetlerini ifade etmek için yaygın olarak kullanırlar (Basil ve Erlandson, 2008), bu nedenle belirlenen 100 firmanın web sayfasında ve arama motorları kullanılarak, anahtar kelime taraması yapılmış ve alttaki başlıklarda veri toplanmıştır. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun varlığı saptanmış ve bunun içinde sürdürülebilirlik bölümü ve bu bölümünde anlatılan faaliyetlerin içeriği (çevresel etki, kurum içi ve kurum dışı sosyal etki) saptanmıştır. Arıca yine firma web sayfalarının ilgili ara yüzlerinden sürdürülebilirlik yaklaşımı ile çevresel etki, kurum içi ve kurum dışı sosyal etkileri anlatan faaliyet ve uygulamalar analiz edilmiştir. Bu başlıkta, faaliyet raporlarının altındaki bu bölümler incelenmiştir.

- Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu
- Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu
- Web veya raporlardaki çevresel etki
- Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki
- Web veya raporlardaki kurum dışı etki

1.3. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi, firmaların, sorumlu şirketler olmalarına yardımcı olmak amacıyla 1999 yılında başlatıldı. Herhangi bir sorumlu şirketin İnsan Hakları, Çalışma, Çevre ve Yolsuzlukla Mücadele konularında uyması gereken 10 ilke için bağlayıcı olmayan bir taahhüttür. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin imzalanması, firmanın ilgili durumu hakkında bir ön değerlendirme gerektirmez. Ancak, devam eden taahhüdün ifade edilmesi önemli bir husustur ve periyodik olarak ilgili bir raporlama gerektirir. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi gereği şart olan açık erişim raporlamaları doğrudan ilgili kurumsal web sayfasından taranmıştır (UNGlobalCompact, 2020).

1.4. Küresel Raporlama Girişimi

Küresel Raporlama Girişimi dünya çapındaki işletmelerin ve hükümetlerin iklim değişikliği, insan hakları, yönetim ve sosyal refah gibi kritik sürdürülebilirlik konuları üzerindeki etkilerini anlamalarına ve iletmelerine yardımcı olmak için 1997'den beri sürdürülebilirlik raporlamasını teşvik eden bağımsız bir uluslararası organizasyondur. GRI, etkilerini ve sürdürülebilir kalkınmaya nasıl katkıda bulunduğunu bildirmek isteyen herhangi bir kuruluş tarafından bir dizi olarak kullanılmak üzere tasarlanmış ortak bir raporlama formatı yayınlamak için kendi Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarına (GRI Standartları) sahiptir (GRI, 2020). Küresel Raporlama Girişimi gereği şart olan açık erişim raporlamaları doğrudan ilgili kurumsal web sayfasından taranmıştır.

2. Bulgular ve Değerlendirme

Yukarıda anlatılan 2019 yılı için seçilen 100 firma için bu dört kaynaktan toplanan veriler, alta verilen parametrelerin karşılaştırılması ile analiz edilmiştir:

- Faaliyetler
- Sermaye payı temelli kamu ve özel
- Sermaye payı temelli yabancı ve yerli sahipli
- Sermaye payına göre halka açıklık
- Bağlı bulunulan oda
- Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu
- Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü
- Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu
- Web veya raporlardaki çevresel etki
- Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki
- Web veya raporlardaki kurum dışı etki
- Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi
- Küresel Raporlama Girişimi

2.1. Faaliyetlere Göre Değerlendirme

Firmaların buldukları sektörlerin etkisinin değerlendirilebilmesi için inceleme yapılmıştır. Buradaki firmaların sermaye durum bilgileri ISO500 listesinden alınmıştır (ISO500, 2020). Listede bulunan Ekonomik Faaliyet Kodu - NACE Rev.2 ve Ekonomik Faaliyet Kodu - ISIC Rev.2 kodlamalarından, ISIC Rev.2 bu çalışma için kullanılan kodlamadır. Sonuçlar, firmaların sadece 32 tanesinin açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu olduğunu ve bunların sadece 21 tanesinde bir sürdürülebilirlik raporu olduğunu göstermiştir. Bununla beraber, 27 firmada, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu vardır, bu üçte bire yakın oran tüm Türkiye firmaları olarak düşünüldüğünde umut verici bir oran olarak yorumlanabilirse de, seçilen örneklemenin

Türkiye'nin en büyük firmaları olduğu düşünüldüğünde yıllık faaliyet raporu ya da yıllık sürdürülebilirlik raporu çıkaran firmalar ve bunun her ikisini de yapan firmaların sayısının toplam firma sayısının yarısına varmaması gerçeği, iyimserlikten çok uzaktır. Raporlamalarda yer almasa da, firmaların yarısından fazlası web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki, web veya raporlardaki kurum dışı sosyal etki ve yine web veya raporlardaki çevresel etkisini göstermiştir.

Tablo 1. Faaliyetlere göre değerlendirme

	#	I	II	III	IV	V	VI
Ağaç ve Mantar Ürünleri	2	0	0	1	1	1	1
Cam	2	2	2	2	2	2	2
Demir Çelik	19	6	2	4	9	9	10
Dokuma	3	0	0	0	0	0	1
Elektrik	4	0	0	0	3	3	2
Elektrikli Cihazlar	5	4	3	3	5	5	4
Elektronik ve Optik Cihazlar	1	1	0	0	0	0	0
Gıda	12	4	1	2	3	3	6
İçki Sanayi	1	1	1	1	1	1	1
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	3	0	0	0	2	2	0
Kimya	9	4	4	4	8	8	7
Lastik	3	2	1	1	1	1	1
Madencilik	3	0	0	1	3	3	1
Makine Sanayi	1	1	1	0	1	1	1
Metal Eşya	3	0	0	0	2	2	1
Metalürji	6	1	1	1	6	6	3
Plastik Ürünler	1	0	0	0	1	1	0
Rafine petrol ürünleri	5	2	2	3	3	3	3
Savunma Sanayi	2	0	0	0	0	0	0
Taşıt Araçları	13	4	3	4	8	8	6
Tütün	2	0	0	0	1	1	1
Toplam	100	32	21	27	60	60	51

#: Faaliyet alanındaki firma sayısı, I. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, II. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, III. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, IV. Web veya raporlardaki çevresel etki, V. Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki VI. Web veya raporlardaki kurum dışı etki

2.2. Sermaye Payı Temelli Kamu ve Özel Firma Değerlendirmesi

Firmaların kamu ya da özel firma statüsünde olmasının incelenmesi yapılmıştır. Buradaki firmaların sermaye durum bilgileri ISO500 listesinden alınmıştır (ISO500, 2020). İncelenen ilk 100 firmanın sadece 4'ü kamuya aittir. Altındaki tablodan da görülebileceği üzere, bu çalışma kapsamında incelenen firmanın kamuya ait ya da özel firma olmasının, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki, web veya raporlardaki kurum dışı sosyal etki ve yine web veya raporlardaki çevresel etkisinin beyanına kesin bir etkisi görülmemiştir. Çalışılan verilerde kamuya ait firmalarda genel uygulama hala bu anlayışta olduğu için belki de tartışılmaya açılması gereken açık erişimli yıllık faaliyet raporu ya da sürdürülebilirlik raporu yokken, web sayfasında çevresel etki ve kurum içi sosyal etkiyi hedefleyen faaliyetlerin iki kamu firmasında sunulduğu görülmektedir. Özel sektör için ise, çalışılan 100 firmanın 96'sı bu vasıfta olduğundan genel değerlendirmeler burada geçerlidir. İzleyen çalışmalarda kamu firmaları örnekleme grubunu artırarak kamuya ait firmaların, sürdürülebilirlik konusunda sorumluluğu ve sektörlerindeki öncü liderlik pozisyonu değerlendirilmelidir.

Tablo 2. Sermaye payı temelli kamu ve özel firma değerlendirilmesi

	#	I	II	III	IV	V	VI
Kamu	4	0	0	0	2	2	0
Özel	96	32	21	27	58	58	51
Toplam	100	32	21	27	60	60	51

#: Firma sayısı, I. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, II. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, III. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, IV. Web veya raporlardaki çevresel etki, V. Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki VI. Web veya raporlardaki kurum dışı etki

2.3. Sermaye Payı Temelli Yabancı ve Yerli Sahipli Firma Değerlendirmesi

Firmaların yabancı sermaye etkisi ayrıca değerlendirilebilmesi için hiç yabancı sermayesi olmayanlar, yarından düşük hisseye ile –daha az etkin- yabancı sermayesi bulunanlar ve yarından fazla ya da tümüyle yabancı sermayeli firmalar olarak üç sınıfta inceleme yapılmıştır. Buradaki firmaların sermaye durum bilgileri ISO500 listesinden alınmıştır (ISO500, 2020). İncelenen ilk 100 firmanın 65'inde hiç yabancı sermaye yokken, yabancı sermayenin ağırlıkta olduğu durum dörtte bire yakındır. Altındaki tablodan da görülebileceği üzere, bu çalışma kapsamında incelenen yabancı sermaye oranının, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki, web veya raporlardaki kurum dışı sosyal etki ve yine web veya raporlardaki çevresel etkisinin beyanına kesin bir

etkisi görülmemiştir. Çalışılan verilerde bu sermayenin etkisi, örnek olarak sadece yatırım amaçlı mı yoksa yönetim ve operasyonlara doğrudan etkili mi bilgisi bulunmamaktadır ve bu durumun firma sürdürülebilirlik beyanları üzerine etkileri izleyen bir çalışmanın konusu olmalıdır.

Tablo 3. Sermaye payı temelli yabancı ve yerli sahipli firma değerlendirilmesi

	#	I	II	III	IV	V	VI
Yabancı sermaye, %0	65	19	12	19	42	42	32
Yabancı sermaye, %1-49	12	6	5	4	7	7	7
Yabancı sermaye, %50-100	23	7	4	4	11	11	12
Toplam	100	32	21	27	60	60	51

#: Firma sayısı, I. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, II. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, III. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, , IV. Web veya raporlardaki çevresel etki, V. Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki VI. Web veya raporlardaki kurum dışı etki

2.4. Sermaye Payına Göre Halka Açıklık Değerlendirmesi

Firmaların halka açıklık etkisi ayrıca değerlendirilebilmesi için inceleme yapılmıştır. Buradaki firmaların sermaye durum bilgileri ISO500 listesinden alınmıştır (ISO500, 2020). İncelenen ilk 100 firmanın 27'si halka açıktır ki bu dörtte birlik bir oran oluşturur. Altta tablodan da görülebileceği üzere, bu çalışma kapsamında incelenen halka açık firma oranının, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki, web veya raporlardaki kurum dışı sosyal etki ve yine web veya raporlardaki çevresel etkisinin beyanına kesin etkisi görülmüştür. Halka açıklık gereği bu 27 firmanın tümünde açık erişimli bir yıllık faaliyet raporu varken, bunların üçte ikisi raporun içinde bir sürdürülebilirlik kısmı bulundurmaktadır. Keza yine üçte ikilik bir grup tek başına bir sürdürülebilirlik raporunu açık erişimli olarak sunmuştur. Bu yaklaşımla neredeyse tamama yakın çevresel ve kurum içi ve kurum dışı sosyal etkilerini de paylaşmıştır. Halka açıklığın kurumsal sürdürülebilirlik açısından etkisi açıktır. İzleyen çalışmalar halka açık olmayan diğer firmalara odaklanmalı ve bunların aynı anlayışa kavuşmaları için gereken dinamikler incelenmelidir.

Tablo 4. Sermaye payına göre halka açıklık değerlendirilmesi

	#	I	II	III	IV	V	VI
Halka açık firmalar	27	27	18	17	22	22	22
Diğer	73	5	3	10	38	38	29
Toplam	100	32	21	27	60	60	51

#: Firma sayısı, I. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, II. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, III. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, , IV. Web veya raporlardaki çevresel etki, V. Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki VI. Web veya raporlardaki kurum dışı etki

2.5. Odalara Göre Değerlendirme

Sanayi ve ticaret odalarının sürdürülebilirlik konusundaki lider ve yönlendirici olma potansiyelleri göz önüne alınarak, firmaların bağlı oldukları odanın etkisi üzerine inceleme yapılmıştır. Buradaki firmaların bağlı oldukları oda bilgileri ISO500 listesinden alınmıştır (ISO500, 2020). İncelenen ilk 100 firmanın yarıya yakını İstanbul Sanayi Odasına bağlı iken, Kocaeli ve Ankara Sanayi Odaları izlemektedir. Altta tablodan da görülebileceği üzere, bu çalışma kapsamında incelenen bağlı bulunan odanın etkisi anlamında, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki, web veya raporlardaki kurum dışı sosyal etki ve yine web veya raporlardaki çevresel etkisinin beyanına kesin bir etkisi görülmüştür. Çalışılan verilerde bu odaların etkileri, örnek olarak oda bu konuda farkındalık artırıcı uygulama ve faaliyetlerde bulunuyor mu ve bunların etkileri bilgisi bulunmamaktadır ve bu durumun firma sürdürülebilirlik beyanları üzerine etkileri izleyen bir çalışmanın konusu olmalıdır ve daha büyük örnekleme grubunda bu başlıkta farklılıklar oluşması beklenebilir.

Tablo 5. Bağlı bulunan odaya göre değerlendirme

	#	I	II	III	IV	V	VI
Adana Sanayi Odası	1	1	1	0	1	1	1
Ankara Sanayi Odası	8	2	1	1	3	3	3
Balıkesir Sanayi Odası	1	1	0	0	0	0	1
Bolu Sanayi Odası	1	0	0	0	0	0	0
Bursa Sanayi Odası	1	1	1	1	1	1	1
Çanakkale Sanayi Odası	1	0	0	0	1	1	0
Çorlu Sanayi Odası	3	0	0	0	2	2	0
Denizli Sanayi Odası	2	0	0	0	1	1	1
Dörtüyl Sanayi Odası	2	0	0	0	1	1	2
Ege Bölgesi Sanayi Odası	5	2	1	0	2	2	2
Eskişehir Sanayi Odası	2	0	0	0	1	1	1
Gaziantep Sanayi Odası	3	0	0	0	1	1	1
İnebolu Tic. ve Sanayi Odası	1	0	0	0	1	1	0

İskenderun Tic. Sanayi Odası	2	1	1	1	2	2	2
İstanbul Sanayi Odası	43	18	12	21	31	31	26
Kahramanmaraş Tic. ve Sanayi Odası	1	0	0	0	0	0	0
Karabük Ticaret ve Sanayi Odası	1	1	1	1	1	1	1
Karacabey Ticaret ve Sanayi Odası	2	1	0	0	1	1	0
Kayseri Sanayi Odası	1	0	0	0	1	1	0
Kırşehir Ticaret ve Sanayi Odası	1	0	0	0	0	0	0
Kocaeli Sanayi Odası	10	2	2	1	5	5	4
Konya Sanayi Odası	1	1	0	0	0	0	1
Manisa Ticaret ve Sanayi Odası	1	0	0	0	0	0	0
Osmaniye Ticaret ve Sanayi Odası	2	0	0	0	1	1	1
Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası	2	0	0	0	1	1	1
Yalova Ticaret ve Sanayi Odası	1	1	1	1	1	1	1
Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası	1	0	0	0	1	1	1
Toplam	100	32	21	27	60	60	51

#: Bağlı bulunulan odadaki firma sayısı, I. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporu, II. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık faaliyet raporunun içinde sürdürülebilirlik bölümü, III. Açık erişimli ve çevrimiçi yıllık sürdürülebilirlik raporu, , IV. Web veya raporlardaki çevresel etki, V. Web veya raporlardaki kurum içi sosyal etki VI. Web veya raporlardaki kurum dışı etki

2.6. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Küresel Raporlama Girişimi

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Küresel Raporlama Girişimi ile ilgili inceleme iki açıdan yapılmıştır. Bunların ilki, firmaların doğrudan Türkiye yapılanmalarının katılımları diğeri ise çok uluslu firmalar için Türkiye dışındaki genel merkezin katılımıdır. Bunun nedeni, kimi zaman bu küresel iyi niyet bildirgelerinde çokuluslu firma genel merkezinin doğrudan tüm ülkelerdeki yapılanmaları için topluca beyanda bulunmasıdır. Bununla beraber, her iki girişim için de gerekli olan periyodik raporlama zorunluluğu genel merkezin doğrudan katılımcı olması durumunda Türkiye dahil tüm ülkeler için ortak ve genel bir raporlama formatına dönüşebilmektedir. Her iki girişim için de toplam katılımcı firma sayıları, Türkiye'nin ilk 100 firmasının üçte biri kadardır. Bu oran yukarıda verilen parametrelerin sonuçları ile uyumludur. Gerek Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi, gerekse de Küresel Raporlama Girişimi'nin ikisini birden Türkiye'den doğrudan katılım gösteren firma sayısı ise sadece 7'dir.

Tablo 6. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Küresel Raporlama Girişimi Türkiye ve yurtdışı genel merkez katılım sayıları

	Türkiye	Yurtdışı genel merkez	Toplam
Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesini imzalayan firmalar	11	16	27
Küresel Raporlama Girişimi için raporlama yapan firmalar	23	12	35
Toplam	34	28	

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada bir göstergenin niteliğinde seçilen 2019 yılı Türkiye'nin üretimden net satış üzerine ISO tarafından listelenen ve verileri açık olan en büyük 100 firmasının, sürdürülebilirlik konusunda beyana dayanan araçları nasıl kullandığına dair göstergelerinin anlık bir durum analizi yapılmıştır. Sonuçlar, Türkiye'nin özel sektörünün bu önde gelen firmalarının, mevzuatın ötesine geçecek şekilde sürdürülebilirlik konusunu hala yeterli seviyede değerlendirmediklerini ve eğer varsa da bu konudaki firma içi çabaların kamuya açık bir şekilde yeterince paylaşılmadığını göstermiştir. İnceleme sırasında doğrudan etkili tek faktörün halka açıklık olduğu görülmüştür.

Böyle bir çalışmanın ilk yüz yerine her sene tekrarlanacak şekilde ilk 1000 için yapılması önerilmektedir. Bunu yaparken sonuçların ve bunların analizinin şeffaf, kapsayıcı ve anlaşılabilir şekilde açık erişimle sunulması önemlidir. Keza çalışma sektörel bazda iyileştirmeler ve ilk 1000 listesinin dışında kalmış olabilecek sektörleri de teşvik etme açısından da önemlidir. Türkiye'nin önde gelen firmalarının bu analizler yoluyla, sürdürülebilirlik konusundaki çabaları ortaya çıkacak, bu konuda şimdiye kadar mevzuatın gereğinin ötesinde çaba göstermemiş olan firmaları da bu yöne sevk edecektir.

Benzer şekilde, firmaların gerek raporlamalarında gerekse doğrudan web sayfalarında anlatılan tüm iyi örneklerin daha ileri incelenmesi sağlıklıdır. Anlatılan vakaları değerlendirmeye başlamak, bu iyi örnekler bir kerelik mi yapılmış yoksa sürekli mi, etki faktörleri nedir, yerel, ülke çapında ya da küresel etkisi var mıdır ve tekrarlanabilir mi gibi sorularla, bu iyi örneklerin daha fazla anlaşılması sağlanabilir.

Sonuç olarak, ortak malların trajedisi teorisinin (Hardin, 1968) bir uzantısı olarak, sürdürülebilirlik konusunda Türkiye'de özel sektörün bulunduğu durum bu çalışmalarla bireysel çözümden öteye geçip, gerek odalar ve diğer sivil toplum kuruluşları sayesinde özel sektörün kendine doğru bir ayna tutmasını ve toplum gözünde bu anlamda şeffaflığını sağlarken, kamunun da paydaş olabileceği genel strateji ve uygulamalar ile standartları doğuracaktır.

Kaynakça

- Basil, D. Z., & Erlandson, J. (2008). Corporate social responsibility website representations: A longitudinal study of internal and external self-presentations. *Journal of Marketing Communications*, 14(2), 125–137.
- Bouten, L., Everaert, P., Van Liedekerke, L., De Moor, L., & Christiaens, J. (2011). Corporate social responsibility reporting: A comprehensive picture? *Accounting Forum*, 35(3), 187–204.
- Fernandez-Feijoo, B., Romero, S., & Ruiz, S. (2014). Commitment to corporate social responsibility measured through global reporting initiative reporting: Factors affecting the behavior of companies. *Journal of Cleaner Production*, 81, 244–254.
- Grassmann, M. (2020). The relationship between corporate social responsibility expenditures and firm value: The moderating role of integrated reporting. *Journal of Cleaner Production*, 124840.

- GRI - Global Reporting Initiative (t.y.). <https://database.globalreporting.org/>. Erişim tarihi: 24.12.2020
- Halkos, G., & Nomikos, S. (2021). Corporate social responsibility: Trends in global reporting initiative standards. *Economic Analysis and Policy*, 69, 106–117.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons, *Science*, 162(3853), 1243-1248.
- Howarth, R. B., & Norgaard, R. B. (1992). Environmental valuation under sustainable development. *The American Economic Review*, 82(2), 473-477.
- ISO500 (t.y.). <http://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2019/>. Erişim tarihi: 24.12.2020
- ISO500 (t.y.). *Tarihçe ve Metodoloji*, <http://www.iso500.org.tr/iso-500-hakkinda/tarihce-ve-metodoloji/>. Erişim tarihi: 24.12.2020
- Khan, M., Lockhart, J., & Bathurst, R. (2020). A multi-level institutional perspective of corporate social responsibility reporting: A mixed-method study. *Journal of Cleaner Production*, 265, 121739.
- Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16547&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. Erişim tarihi: 24.12.2020
- Perrini, F. (2005). Building a European portrait of corporate social responsibility reporting. *European Management Journal*, 23(6), 611–627.
- Resmi Gazete (2020). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/10/20201002-4.htm>. Erişim tarihi: 24.12.2020
- Rupley, K. H., Brown, D., & Marshall, S. (2017). Evolution of corporate reporting: From stand-alone corporate social responsibility reporting to integrated reporting. *Research in Accounting Regulation*, 29(2), 172–176.
- Tsalis, T. A., Nikolaou, I. E., Konstantakopoulou, F., Zhang, Y., & Evangelii, K. I. (2020). Evaluating the corporate environmental profile by analyzing corporate social responsibility reports. *Economic Analysis and Policy*, 66, 63–75.
- UNGlobalCompact (t.y.). <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants>. Erişim tarihi: 24.12.2020.